

Chrześcijańska Akademia Teologiczna
Wpłynęło dn. 10.09.2018 r.
Nr 814/3/2018
Załącznik

RECENZJA PRACY DOKTORSKIEJ

Ks. mgr Yury Subatkouski, *Миссионерская деятельность в православной и римскокатолической трактовках. Аналогии и отличия. Działalność misyjna w ujęciu prawosławnym i rzymsko-katolickim. Analogie i różnice*. Praca doktorska napisana na Wydziale Teologicznym Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie pod kierunkiem promotora ks. dr. hab. Mirosława A. Michalskiego prof. ChAT. Warszawa 2018, ss. 227.

Poszukując niezachwianych i najbardziej podstawowych filarów chrześcijaństwa, jednym z nich musimy określić chrześcijańską misyjność. Podejmując współczesne badania teologiczne niezwykle cennym staje się koncentracja na zasadniczych elementach chrześcijańskiego życia. Przedłożona do recenzji praca ks. mgr. Yury Subatkouskiego, już na wstępie sygnalizuje, że zrodziła się w wyniku naukowej pracy skoncentrowanej na fundamentalnych elementach budujących ciało kościelne. Doktorant skupia się mianowicie na działalności misyjnej Kościoła, przy czym Jego analiza dotyczy zarówno teologicznych założeń jak i realizacji zadań misyjnych w realiach struktur Kościoła prawosławnego oraz Kościoła rzymskokatolickiego.

Czytając kolejne rozdziały rozprawy mamy więc do czynienia z pracą teologiczną, podejmującą kluczowe kwestie celów i zadań stojących przed Bogoludzkim organizmem Kościoła. Równocześnie jest to rozprawa historyczna analizująca rozwój idei misyjnej w strukturach Kościoła prawosławnego i rzymskokatolickiego. W tej części pracy ujawnia się również jej kolejny, porównawczy aspekt.

Dysertacja ks. Yury Subatkouskiego stanowi wynik samodzielnej pracy badawczej opartej na analizie znaczącej ilości różnorodnych źródeł, z których część stanowi owoc współczesnych, aktualnie prowadzonych badań, wyniki których zostały przedstawione na naukowych konferencjach teologicznych i misyjnych ostatnich lat. Podjęty przez Doktoranta temat jest aktualny, a ze względu na nieustanny zmiany społeczne i dynamiczny rozwój cywilizacyjny – również przydatny w kontekście poszukiwania metodologii skutecznej działalności misyjnej.

Przedłożona praca jest obszerna. Składa się z 227 stron, a źródła bibliograficzne liczą 149 pozycji. Po wnikliwej lekturze napisanej w języku rosyjskim pracy, należy już na wstępie pogratulować stworzenia usystematyzowanej rozprawy dotyczącej działalności misyjnej. Analiza źródeł i ich odpowiednie wykorzystanie ukazuje Doktoranta jako osobę pracowitą a przy tym, odpowiednio wykorzystującą narzędzia metodologiczne, niezbędne do stworzenia tak kompleksowej pracy. Wyrazy uznania należy także skierować ku promotorowi pracy ks. dr. prof. hab. Mirosławowi A. Michalskiemu, prof. ChAT, za rzetelne i owocne wsparcie Doktoranta w jego naukowych poszukiwaniach.

I. Ocena merytoryczna pracy

We wstępie ks. mgr. Yury Subatkouski określa główne i poboczne cele rozprawy. Zasadniczym zadaniem Doktoranta stało się ukazanie idei i wzorców praktyki misyjnej Kościołów prawosławnego i rzymskokatolickiego. Założeniem badawczym stało się również praktyczne wykorzystanie doświadczenia historycznego i argumentacji teologicznej, możliwe do wykorzystania we współczesnej działalności chrześcijańskich struktur kościelnych.

Cele badawcze i przedmiot badań klasyfikuje rozprawę Doktoranta w dziedzinie nauk historycznych. Ks. Subatkouski wykorzystuje kilka metod badawczych, które opisał w streszczeniu, w tym metodę historyczno-komparatywną czy historyczno-krytyczną.

Praca składa się ze wstępu (s. 9), trzech rozdziałów, zakończenia (s. 197), bibliografii (s. 207) oraz abstraktów w języku polskim i rosyjskim (s. 215).

Metodologia rozprawy zakłada przedstawienie stanu dotychczasowych badań. Autor podejmuje się tego w pierwszym rozdziale pracy, w którym przedstawia teologiczne podstawy chrześcijańskiej misji. Jest to teologiczna interpretacja problemu misji w prawosławnym rozumieniu. Autor rozprawy precyzuje zagadnienie wyjaśniając m.in. kwestie granic misji, jej trynitarnych, chrystologicznych, eklezjologicznych i kanonicznych podstaw. Następnie, w oparciu o teologiczne założenia przedstawia najstarsze praktyki misyjne epoki apostoelskiej, postapostoelskiej oraz wczesnochrześcijańskiej, uwzględniając m.in. takie aspekty jak instytucje katechumenatu, czy też kanoniczne zasady „przyjaciela Oblubieńca” bądź ekonomii kościelnej.

W analizowanej zasadzie „przyjaciela Oblubieńca” (s. 42-43) Autor rozprawy niezwykle trafnie łączy ideę autorytetu i posłuszeństwa, przedstawianą m.in. przez św. Jana Chrzyciela czy ap. Pawła, z koncepcją miłości do bliźniego, która niszczy wszelki zbędny dystans pomiędzy nauczycielem a uczniem.

Systematyzacja fundamentów idei misyjnej dotyka, zdaniem Doktoranta, również kanonicznej zasady ekonomii kościelnej. Opierając się głównie na rosyjskojęzycznych opracowaniach, Autor dokonuje wnikliwej analizy idei ekonomii, wskazując na jej biblijne źródła. Fragment ten jest moim zdaniem potraktowany zbyt pobieżnie, bez odwołania do jednoznacznie kanonicznych źródeł. Polecałbym uzupełnić ten rozdział o klasyczne analizy wybitnych kanonistów bizantyjskich oraz uwzględnić wyniki współczesnych badań prowadzonych przez ks. Tadeusza Kałużnego SCJ.

Pierwszy rozdział rozprawy jest przede wszystkim spójny i realizuje postawione przez Autora cele – systematyzuje ideę misyjną Kościoła, wskazując na fundamenty teologiczne, pasterskie czy kanoniczne.

W kolejnym rozdziale ks. Yury Subatkouski skupia się na analizie historycznych świadectw praktyki misyjnej Kościoła prawosławnego. Ocenę niniejszego rozdziału warto połączyć z kolejnym rozdziałem, który w ten sam sposób podejmuje kwestię działań misyjnych podejmowanych w Kościele rzymskokatolickim. Zarówno struktura jak i podejmowana tematyka tych dwóch rozdziałów wskazują na paralelizm, który jest zrozumiały i co najważniejsze, pozwala z łatwością wyszczególnić spójności i różnice w podejmowanych przez Kościoły prawosławny i rzymskokatolicki działaniach misyjnych.

Chronologia rozdziału II rozpoczyna się od misji pierwszych chrześcijan. Autor wskazuje na kluczowe argumenty implikujące aktywność misyjną. Opiera się przy tym na słowach Zbawiciela, Jego bezpośrednich uczniów oraz wczesnochrześcijańskich pisarzach kościelnych. W kolejnych paragrafach Doktorant ukazuje tło historyczne i uwarunkowania misji młodego Kościoła, by następnie wskazać dynamiczne przemiany praktyk misyjnych w epoce bizantyjskiej.

Niedosyt pozostawia brak zaakcentowania działalności misyjno-apologetycznej prowokowanej Islamu. Opisywana przez Doktoranta misja słowiańska świętych Cyryla i Metodego przesłoniła wcześniejsze działania misyjne, o których ks. Yury wspomina marginalnie (s. 59). Wydaje się zasadnym rozwinięcie informacji o misjach chrześcijańskich w świecie Islamu, m.in. misja Chazarska, Bagdadzka, o których wspomina Autor, jak również wskazanie na polemiczne i apologetyczne dzieła tego okresu.

Opis prawosławnej działalności misyjnej koncentruje się na Świętych Braciach i ich uczniach. W rozprawie odnajdziemy szczegółowy opis metod misyjnych, które jednak zostały opisane w oparciu o źródła rosyjskie i rosyjskojęzyczne, bez uwzględnienia dorobku naukowego badaczy europejskich. Zauważalny jest brak wskazania na praktykowaną w epoce misji słowiańskiej metodę inkulturacji. Uzupełnienie Rozprawy o metody stosowane m.in.

przez św. Sawę Serbskiego czy Świętych Braci z Salonik wydaje się konieczne. Z żalem konstatuję brak odwołań do polsko i angielskojęzycznych opracowań naukowych.

Rys historyczny rozdziału II jest więc wybiórczy, o czym jednak Autor uczciwie uprzedza, wskazując w podrozdziale 2.6. na przykłady prawosławnych misji na terenie Rusi.

Istotne i wartościowe jest ukazanie misyjnej działalności monasterów, które Doktorant analizuje jednak jedynie w aspekcie wybranych monasterów Rusi. Ta działalność powinna zostać zaakcentowana w Rozprawie znacznie wcześniej. Już pustynny monastycyzm, po pierwszych pokoleniach eremitów, wskazuje na znaczące działania misyjne, skierowane zarówno do środowiska chrześcijan jak i na zewnątrz. Nie sposób zapomnieć bizantyjskich konstantynopolitańskich monasterów akcentujących potrzebę nieustannej katechezy i misyjności poprzez nabożeństwa. Studyjska praktyka liturgiczna, zrodzona w Konstantynopolu, koncentrująca się na misyjnym dziele katechizacyjnym, przyjęta przez monasteru Atosu i południowej Italii, nie została przez Autora odnotowana. Jedyne zdanie akcentujące rolę bizantyjskiego, wczesnego monastycyzmu w działalności misyjnej (s. 67) wydaje się niewystarczające.

Słusznie akcentowana rola hezychastów w misyjnym dziele została przez Doktoranta ograniczona do „monasterów starej Rusi” (s. 66).

Paragraf dotyczący monastycyzmu przynosi jednak wiele pozytywnych wskazań. Przede wszystkim Autor skrupulatnie zauważa, że misyjność monasterów może zostać usystematyzowana i wskazuje na działania modlitewno-liturgiczne, kanoniczne, edukacyjne i „kolonizacyjne”.

W kolejnych paragrafach Autor skupia się na przykładach misjonarzy i misji prowadzonych przez Prawosławny Kościół w Rosji. Misja ta wykracza poza granice polityczne i kulturowe. Doktorant skupia się w swej analizie na przedstawieniu historii misji rosyjsko-amerykańskiej, co przeradza się w skrupulatny opis dziejów misji alaskańsko-amerykańskiej od jej początków aż do momentu utworzenia Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego w Ameryce.

Analiza ta jest niezwykle wnikliwa. Wskazuje na kanoniczne uwarunkowania, historyczne i współczesne modele stosowane w podejmowanych działaniach misyjnych. Jest to z pewnością jeden z bardziej wartościowych elementów Rozprawy.

W dalszej kolejności Doktorant opisuje wschodnio-azjatyckie misje Cerkwi Rosyjskiej.

Rozdział II kończy istotne podsumowanie wskazujące na teologiczne i pasterskie fundamenty działalności misyjnej. W tej części Doktorant podejmuje się ukazania trudności

związanych z działalnością misyjną, wynikających z języka, zróżnicowania kulturowego. Niestety również tutaj nie odnajdziemy rozwinięcia lub nawet wspomnienia o istotnym aspekcie inkulturacji. Kwestię kulturową Autor opisuje w kategorii „ubogacenia” narodów prymitywnych (s. 124-125), bądź „wzajemnego ubogacania” w przypadku narodów cywilizowanych (s. 125). Kwestie kulturowe wydają się być przez Doktoranta rozumiane głównie w aspekcie zdobyczy cywilizacyjnych – nauki, medycyny, oświaty, edukacji itd. Moim zdaniem rozdział ten należałoby uzupełnić o odpowiedź na pytanie „w jaki sposób prawosławni misjonarze podchodzili do lokalnej kultury, dawnych wierzeń i praktyk religijnych?”.

Rozdział III, dotyczący misji Kościoła rzymskokatolickiego rozpoczyna się od średniowiecza. Autor odwołuje się do myśli teologicznej błogosławionego Augustyna, na której Jego zdaniem powstawały fundamenty misji Kościoła rzymskokatolickiego.

Dalej Doktorant skupia się na aspekcie sekularyzacji misji Kościoła zachodniego (s. 133-135) oraz na „wojnach misyjnych” (s. 135-139).

Interesujący w kontekście analizy porównawczej paragraf 3.5. przedstawia misyjność zachodniego monastycyzmu (s. 139). W uzupełnieniu Autor wskazuje na modele działalności misyjnej na przykładach św. Benedykta z Nursji, św. Marcina z Tours, czy świętych Patryka, Kolumba i Ansgara prowadzących misję na wyspach brytyjskich.

Różnicowanie misji prawosławnej i rzymskokatolickiej ukazane jest pośrednio w kolejnych paragrafach akcentujących odmienne od prawosławnej praktyki działania kolonizatorów-misjonarzy, jak również zakonu jezuitów. Doktorant obszernie wskazuje na przykłady podejmowanych przez jezuitów działań na terenie Azji i Ameryki Południowej i Środkowej. Niedosyt pozostawia zdominowanie źródła kolejnych paragrafów na jednym wiodącym źródle, które dominuje na stronach 168-181.

Rozprawę kończy Zakończenie (s. 196), w którym Autor próbuje przedstawić syntezę prawosławnej idei misyjnej i krótko podkreślić podstawowe różnice w podobnej działalności Kościoła rzymskokatolickiego. Doktorant w podsumowaniu akcentuje znaczenie swojej pracy, jako badania, które „dokonuje analizy porównawczej metod działalności misyjnej, charakterystycznych dla chrześcijańskich (SIC!) i katolickich (SIC!) misji”. Powyższe stwierdzenie i wnioski Autora wymagają, moim zdaniem, korekty i uzupełnienia.

Kończąca strukturę pracy Bibliografia (s. 206) wskazuje, że Autor wykorzystał głównie pozycje rosyjskojęzyczne. Nieliczne prace w języku angielskim, niemieckim i francuskim zostały opisane w tłumaczeniu na język rosyjski, co niewątpliwie utrudnia ich wykorzystanie i stanowi błąd techniczny w pracy naukowej. Autor nie stosuje jednak tej

metody w całej bibliografii, w której od poz 138 do 149 pojawiają się anglojęzyczne opracowania poprawnie zapisane w języku oryginalnym.

Analizowany w Rozprawie temat stanowi przemyślane opracowanie, albowiem dotyka wielu sfer oddziaływań struktur kościelnych. Oprócz wskazanych w recenzji uwag, jedyną kwestią, która wymagałaby głębszej refleksji jest podsumowanie i wnioski. O ile pojawiają się w każdym z rozdziałów, często w formie rozproszonej pomiędzy kolejnymi paragrafami, o tyle brakuje jej w bardziej usystematyzowanej formie w zakończeniu.

II. Ocena formalna rozprawy

Rozprawa ks. mgr. Yury Subatkouskiego jest interesującym studium historycznym, napisanym zgodnie z metodologią pracy naukowej. Efekty przeprowadzonych badań zostały przedstawione w sposób przejrzysty.

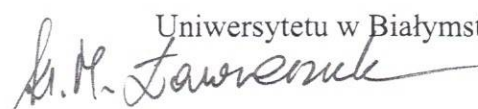
Praca jest napisana poprawnym językiem. Nie zauważyłem błędów stylistycznych lub literowych. Drobnym niedociągnięciem są błędy numeracji stron w spisie treści, które jednak nie wpływają na ocenę merytoryczną rozprawy.

W podsumowaniu pragnę stwierdzić, iż rozprawa ks. mgr. Yury Subatkouskiego jest gruntownym aczkolwiek niekompletnym opracowaniem historii misji chrześcijańskiej. Nawet w aspekcie porównawczym właściwe byłoby ograniczenie przedmiotu badań. Akcentowanie misji Cerkwi Rosyjskiej sprawiło, że działalność misyjna innych Cerkwi autokefalicznych została pominięta, bądź potraktowana marginalnie. Nie mamy informacji o działaniach wczesnochrześcijańskich na kontynencie afrykańskim. Nie mogliśmy poznać założeń prowokujących działalność misyjno-apologetyczną w krajach arabskich. Pominięto aspekt chrystianizacji Gruzji, Bałkan i innych ziem. W każdej sytuacji Autor mógłby wskazać zarówno pewne niezmiennie, spójne założenia, jak też interesującą specyfikę lokalnych uwarunkowań. Brak również informacji o innych poza japońską misjach na terenie Dalekiego Wschodu, w tym współczesnej działalności misyjnej w Indonezji czy na Filipinach. Być może rozwiązaniem tego problemu byłoby ograniczenie analizy porównawczej do misji Cerkwi Rosyjskiej i podejmowanych równolegle działań Kościoła rzymskokatolickiego. Z pewnością ważne i wartościowe jest opracowanie teologiczno-kanonicznych zasad i norm organizujących działalność misyjną.

Wniosek końcowy

Rozprawa ks. mgr. Yury Subatkouskiego stanowi wnikliwą pracę badawczą, ujawniającą sprawność metodologiczną cechującą się wartościami merytorycznymi. Jest to oryginalna i ciekawa rozprawa. Autor wykazał, że posiada dużą wiedzę o historii Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej i działalności misyjnej i potrafi ją w uporządkowany i systematyczny sposób przekazać. Z tych też powodów stwierdzam, iż rozprawa ks. mgr. Yury Subatkouskiego spełnia wymogi stawiane tego rodzaju pracom naukowym i stawiam wniosek o kontynuowanie przewodu doktorskiego.

Ks. dr hab. Marek Ławreszuk, prof. UwB
p.o. Kierownika Katedry Teologii Prawosławnej

Uniwersytetu w Białymstoku

Białystok, 03.09.2019